

Дуже змістовну статтю про сезон 1927-8 року подав К. Кравченко: Новий етап радянського театру на Україні, «Ж. Р.», кн. X, сс. 126—138. Автор відмітив значіння того факту, що в сезоні 1927-8 року для театру знайшли вихід з глухого куту, поновивши його новим репертуаром та звернувшись до організованого профспільчанського глядача й наводить цікаві цифри відвідування театру. Далі наводить він цікаві дані про матеріяльний стан театру й висловлює певні побажання. Фактичні відомості, що подані в статті, мають значіння і для дослідника і для театрального діяча-практика.

Багата фактами (методи постановки, досягнення на полі репертуару й виконання) також стаття Ю. Смолича, Українські драматичні театри в цьому сезоні, «Ж. Р.», кн. IV, сс. 115—129; кн. IX, сс. 147—158. Критичний огляд досягнень театру ім. Франка дав К. Кравченко, Театр ім. Франка 1927-28, «Ж. Р.», кн. V, сс. 127—132.

Занотуємо ще книжечку Л. Предславича, Пересувний робітничеселянський театр. Матеріяли до історії, організація, практика й висновки. За ред. Ю. Смолича [К.], ДВУ, сс. 126 з іл. (2) (реп. П. Руліна, «Ж. Р.», 1929, кн. VI, сс. 146—147). Надруковано було ще чимало статей про інші театри. Практичне значіння має книжечка Йони Шевченка, Українські драматурги. Театр. критичні нариси про старі й нові п'єси, придатні для клубної та професійної сцени, [Х.], Укр. Роб., сс. 134 (в). Реп. Ю. Смолича, «Критика», 1929, № 4, сс. 101—135.

Двадцятиріччя смерти Карпенка-Карого одмічено популярною статтею Й. Шевченка у «Червоному Шляху», № 1, сс. 93—97.

Підсумовуючи наш огляд, можемо констатувати, що рік 1928-ий більшій наслідки дав у галузі літературознавства й літературної критики. Коли взяти на увагу ще й численні матеріяли—листування, тощо, які року 1928-го видруковано, то в підсумку матимемо великий науковий доробок. Українська наука в галузі літературознавства, як і інших, розвивається прискореним темпом, надолужуючи млявість передреволюційних часів. Але ж треба констатувати і те, що справжніх дослідчих праць у галузі нової й сучасної української літератури й театру в нас з'явилося минулого року небагато. Раз-у-раз доводиться фіксувати побіжні статті, принагідні передмови, що обмежуються на двох-трьох нових спостереженнях, не йдучи далі. Наші дослідники здебільшого захоплюються широкими висновками й перспективами, не дуже заглиблюючись у аргументацію, докази, і в наслідок цього нові трактування письменників вони деклярують так само поспішно, як поспішно і відмовляються від цих трактувань. Видань різних матеріалів з'являється в нас дуже багато, але ж раз-у-раз доводиться чути скарги фахівців на якість цих видань: у листах, документах перевертаються прізвища й факти й інколи бракує наукових коментарів. Все це призводить до того, що документи, матеріяли треба буде видавати наново, подвоюючи в такий спосіб витрати.

Черговим завданням буде збільшити вимоги до нашої наукової продукції, яка повинна різнитися від простої популяризації й біжучої критики, що має на оці тільки інтереси сьогодення. Безперечно краще, ніж у історії нової літератури, стоїть справа в галузі старої української літератури, що має давніші наукові традиції.

Кость Копержинський.

Етнографія і фольклор.

Звичайна щорічна наукова продукція в нашій галузі, яка останніми роками зводиться до розвідок, статей, заміток і рецензій (надрукованих в «Первісному Громадянстві» й «Етнографічному Віснику»), кількох не-

величких брошур, а іноді й більшої збірки матеріалів з відповідною передмовою редактора, збільшилася в минулому році відділами палеонтології й етнографії «Ювілейного Збірника на честь акад. М. С. Грушевського» (загальним розміром більше як на 150 сторінок друку з цілої книги), першим «Наук. Збірником Ленінгр. Т-ва дослідників укр. історії, письменства та мови», де надруковано кілька розвідок з фольклору, й першим випуском «Антропології» за 1927 р., що видає її Кабінет імени Ф. Вовка У.А.Н.

Як в цих новинках, так і в цілому друкованому репертуарі 1928 р. на першому місці з боку кількості й різноманітності сюжетів стоять досліди в царині української народної пісенності. Досить багато робіт опубліковано щодо матеріальної культури. Це явище не було так помітне за попередні роки й більше дає себе відчувати саме тепер.

Відчувається також певне послаблення уваги й інтересу до історії української етнографії, де окрім заміток ювілейного характеру й некрологів доводиться зареєструвати мало статей загального змісту, так само як і нових неопублікованих матеріалів.

Участь в українських виданнях того року кількох дослідувачів та вчених з-поза меж У.Р.С.Р., як Г. Гетц, Освальд Менгін, П. Ріве, надає їм більшого значіння й міжнародного характеру.

З метою легшого ознайомлення з головнішим відомим нам матеріалом минулого року поділяємо його на кілька окремих підвідділів. У першій частині зазначаємо огляди й важливіші звідомлення як наукових установ про їх діяльність та з'їзди, так і окремих наукових робітників про їх відрядження або наукову роботу.

1. Огляди і звідомлення 1928 р. Зупиняючись перш за все на загальних оглядах праць над етнографією й фольклором, що з'явилися минулого року, маємо відзначити два звіти про міжнародні конгреси. Перший Ф. Колесси («Україна», 1928, кн. I, сс. 170—180) про II-й конгрес слов'янських географів і етнографів 2—12 червня 1927 р. в Польщі, а другий—Ів. Брика («Перв. Гром.», 1928, 2—3, сс. 162—168) про міжнародній з'їзд в справі народнього мистецтва, що мав місце в Празі в днях 7—13 жовтня 1928 р., а також «Звідомлення з закордонного відрядження (з зах.-европ. етнологічного руху)» К. Грушевської («Україна», 5, сс. 182—186 і «Перв. Гром.», 1928, 1, сс. 81—96).

Окрім нашого попереднього огляду в «Україні» 1928, 3, сс. 123—128) були опубліковані ще звідомлення Етнограф. Комісії У.А.Н. за рік 1927-й («Етнограф. Вісн.», 7, сс. 139—144), звідомлення про Кабінет антропології ім. Вовка У.А.Н. (в «Антропології», річнику кабінету за 1927 р., с. 185—8) та «Досягнення в царині етнографії після жовтневої революції» А. Онищука («Бюлет. Етн. Т-ва», 1928, ч. I, сс. 1—7). М. Ткаченко в «Студіях з історії України», том другий, с. LIII—LIX (на пошану акад. М. С. Грушевського від н.-д. Катедри Історії України) надрукував звіт про «Археологічне вивчення Києва та Київщини за останні 10 років», де зустрічаються й роботи, що стосуються нашої галузі. М. Возняк надрукував на стор. «Перв. Гром.», 1928, I, сс. 157—163 надзвичайно цікавий «Огляд праць над етнографією Галичини в XIX в.» Ів. Франка, додавши до нього замість вступу свою статтю «З діяльності Ів. Франка як етнографа (в 10 річниці смерті)», сс. 145—156. Ширший огляд про «Білоруське краєзнавство» опублікував М. Касьярович в «Черв. Шляху», 1928, 7, сс. 160—178. Акад. М. Грушевський («Перв. Гром.», 1—3 вип. за 1927 р. сс. 4—8, що вийшов друком в 1928 р.) подав синтетичного характеру статтю під назвою «Сто літ українського народництва», де сформулював зміст і значіння для цілого століття тих завдань, які виставив у своїй передмові до першої збірки народніх пісень Максимович.

Звідомлення про діяльність «Асоціації культурно-історичного досліджу» (Комісії культурно-історичної та історичної пісенности У.А.Н. спільно з Кабінетом Примітивної культури) надруковано в «Україні», 1928 р., кн. 6, сс. 201—204.

2. Систематика. В останніх двох випусках «Перв. Гром.» знаходимо новий цінний відділ під загальною назвою: До питань систематики й термінології в народознавстві. До нього належать три статті: а) робота визначного французького антрополога й американіста Поля Рівé «Вивчення людини (антропологія)» (I, сс. 1—20), що розподіляється на такі частини: 1) антропологія в тісному значінню слова, 2) етнографія, археологія, преісторія, 3) соціологія, 4) історія і географія. Підсумовуючи свою статтю, автор зазначив, що «колективна праця, розумова кооперація, повинна врятувати вивчення людини від того роздроблення, яким загрожує йому потреба розподілу окремих завдань». б) «Декілька уваг про сучасне розуміння термінів: антропологія, народознавство, етнографія і фольклор» Костя Копержинського (там же, в. 2—3, сс. 97—110) і в) «До взаємин між загальним і спеціальним народознавством» Катерини Грушевської. Більшу розвідку такого ж характеру надрукував проф. Євген Кагаров у 7-й кн. «Етнограф. Вісника», сс. 3—44 під назвою «Завдання та методи етнографії», що вийшла також і окремою відбиткою¹).

3. Історія етнографії. Для цього відділу особливо багато матеріялу дає 6-та кн. «Етнограф. Вісн.». Окрім статті В. Білого, Уваги до життєпису М. В. Закревського (сс. 87—110) та А. Ковалівського, Праця проф. Ветухова на полі етнології (сс. 110—114), знаходимо там ще цілу низку некрологів за окремою нумерацією-латинкою: 1) пам'яті трагічно загинувшого Д. М. Щербаківського¹), що керував побутовим відділом в Істор. Музеї ім. Шевченка, три статті: акад. С. Єфремова, В. Козловської та Камінського (V—XXVI); 2) автобіографію покійного Порфира Демуцького й статтю про нього К. Квітки (XXVII—LXVII), 3) дві замітки Є. Кагарова пам'яті О. М. Яневича та проф. Л. Я. Штернберга (LXIII—LX). Окрім коротенького некролога на початку 7-ї кн. «Етнограф. Вісн.» (с. I—III) М. М. Грінченкової (1863—1928) в другій частині цієї книжки надруковано ще три статті, присвячені пам'яті П. Я. Литвинової (1833 — 1904), що належать перу І. Спаської, акад. Мик. Василенка й Ол. Малинки (спогади), на сс. 168—206. У цьому ж відділі опубліковано й статтю Вол. Гнатюка, що має відношення до історії укр. етнографії під назвою «Український фольклор у польських переробках (Олександр Гроза)», сс. 168—199. У «Зап. Іст. Філ. Від.», кн. XVI, сс. 254 — 266, М. Левченко надрукував—Знадоби до життєпису А. І. Димінського, кол. волосного писаря на Поділлі й кореспондента Р. Геогр. Т-ва, етнографічні матеріали якого у великій більшості залишилися надрукованими за його життя. Автобіографію М. В. Лисенка, його листування з Кониським і Ом. Огоновським надрукував М. Возняк в «Жит. і Рев.» 1928, 5, сс. 133—145 під назвою

¹) Наприкінці статті німецькою мовою подано до неї таке резюме: розвідка поділяється на три частини: 1) відношення етнографії до інших наук, 2) Об'єкт і завдання етнографії. 3) Методи. Розглянувши в першій частині погляди „об'єднувачів“ і „сепаратистів“ (тих дослідувачів, на думку яких народознавство підлягає антропології, або коли обидві науки визнаються за окремі), автор переглядає определения Völker und Volkskunde, які пропонували різні вчені, при чому він розрізняє 6 різних груп цих определень. Автор визначає етнографію як науку, що складається з морфології й динаміки культур людських громад, що виявляють себе переважно рефлекторно-асоціативним мисленням. В останній частині говориться про методи етнографії на підставі творів Кайндля, Гребнера, К. Крона, Чекановського.

²) В. Біднов надрукував некролог про нього в „Зап. Наук. Т-ва ім. Ш-ка“, т. CXLIX, сс. 211—221.

«До життя й діяльності Миколи Лисенка». Коротеньку біографію Ф. К. Вовка (1847—1918) подав Є. Дзбановський у «Побуті», 1928 р., ч. I, сс. 2—3¹). Проф. О. В. Ветухов надрукував замітку про «Етнологічно-етнографічні роботи Потебні» (в «Зап. Харк. І.Н.О.» 1928, т. III, сс. 7—13).

Цінну статтю під назвою «Два етнографи (П. А. Лукашевич та М. І. Костомаров)» надрукував пок. І. Житецький (в II-му томі «Ювіл. Зб. на честь акад. М. С. Грушевського», сс. 48—55), опублікувавши в ній зміст ненадрукованого раніше початку великої праці Костомарова «Общественная и домашняя жизнь в произведениях народного южно-русского песенного творчества в период по упадке козачества» й цікавий лист його до Лукашевича. Цінним доповненням до тих статей і розвідок, що з'явилися в століття першого збірника Максимовича в 1927 р. з'являється бібліографічного характеру стаття В. Данилова, До історії «Малоросійських п'єсень» М. А. Максимовича («Україна», 1928, 4, сс. 23—34) і розвідка К. Квітки, Максимович і Аляб'єв в історії збирання укр. мелодій («Перв. Гром.», 1928, I, сс. 119—144)²).

4. Пісенність. Для цього відділу знаходимо понад 15 назов статей і більших рецензій. З них лише половина ширшого розміру й важливішого значіння. Три з них належать перу визначного львівського дослідувача музики й тексту українських пісень акад. Філарета Колесси: 1) Речитативні форми в українській народній поезії: а) заговори, обрядові промови, жебранки, голосіння; б) думи («Перв. Гр.», 1927, 1—3, сс. 60—113). 2) Українська народня пісня XVII—XVIII в.: а) видання текстів по записах пісенних XVI—XVIII в., ритмічний склад українських народніх пісень XVI—XVIII в.; в) перегляд українських народніх пісень XVII—XVIII в. по їх змістові; г) стосунок укр. нар. пісень XVII—XVIII в. до сучасної віршової й пісенної літератури («Україна», 1928, кн. 2, сс. 47—82). 3) Українська народня пісня в найновішій фазі свого розвитку («Ювіл. Зб. на честь акад. М. Грушевського», т. II, сс. 72—98): пісні про еміграцію до Америки та новотвір: «Тужилівська співанка про Василька». Пісня ця, на думку автора статті, підтверджує погляд, що «нові народні пісні повстають таки в селянському середовищі, що творять їх самі ж таки селяни і то під посереднім вражінням подій, котрі оспівують».

Певного значіння й інтересу для дальнішого досліджування української історичної пісенности набирає опублікована акад. Перетцом (в «Наук. Зб. Ленінгр. Т-ва дослідників укр. іст., письм. та мови», т. I, сс. 1—32) остання наукова розвідка Ів. Франка, датована 9—19 лютим 1915 р.: «Студії над українськими історичними народніми піснями XV ст.». Це є початок другого тому, який російською мовою Франко переклав підчас війни на руки редактора збірника, але при виданні його знову було перекладено українською. Як і в першому своєму томі, Франко поставив своєю метою подати до кожної пісні «по змозі повний і поправний текст, визначити його автентичність, час повстання та історичну вагу». Досліджено було чотири пісні: 1) пісня про битву в степу (1398 р.), а саме—паралель опису битви в степу над Каялою в Слові о полку Ігоревім, 2) пісня про битву під Варною (1444 р.)—поширення новим історичним апаратом наведеної вже в I-му томі пісні, 3) пісня про Коваленка (1452), 4) пісня про Стефана воеводу волоського, яка була вже

¹) Літературно-біографічного характеру статтю вмістив у „Ж. і Рев.“, 1928, 10, сс. 115—125, П. Капельгородський під назвою „На лубенському літературному гробовищі—Надія Кібальчич, Симонов-Номис“.

²) Серед ювілеїв дослідників, що припадають на 1928 р. „Україна“ згадала у своїй хроніці про ювілей 70-літ народження акад. Ю. Полівки (I, с. 175—6) і 60 літ народження акад. К. Студинського (с. 174).

опрацьована в I-му томі. Тут подано лише її «оригінальний текст, реконструкцію та умотивування того, що виникла вона не пізніше другої половини XV в.».

У «Ювіл. Зб. на честь акад. М. Грушевського» (т. II, сс. 26—33) надрукував ак. М. В о з н я к із знаменитої рукописної збірки кінця XVII ст. Кондрацького «Думу про козака-нетягу», прототип варіантів, відомих з XIX в. Шановний дослідувач зауважує в кінці статті, що «всі варіанти думи з XIX в. виказують сильні сліди впливу інших дум на себе»¹⁾.

Проф. Є. Р и х л и к надрукував у «Ювіл. Зб. на честь акад. М. Грушевського» (т. II, сс. 54—63) статтю «Про деякі польські переклади укр. народн. дум», де говориться про переклади Адама Пенъкевича в альманаху «Војан» (1838) трьох дум: про похід Б. Хмільницького на Молдавію, Чорноморську Бурю, і Хведора Безрідного. Ширшу розвідку надрукував він також у «Збірнику Заходознавства У.А.Н.» (який хоч і датований 1929 р., хронологічно стосується до 1928 р.) під назвою «Сава Чалий і Сава Цалінський у польському письменстві» (сс. 66—98).

У вищезазначеному «Ювіл. Зб.» (т. II-й, сс. 34—43) надруковано також статтю Ф. С а в ч е н к а під назвою «Пісня про Гнатка-братка, Гнатка Голого й Голоту». Відомий дослідувач народньої музики К. л. К в і т к а окрім важливої статті про «Ангемітонічні примітиви і теорію Сохальського» (в 6-й кн. «Етн. Вісн.», сс. 67—84), надрукував ще в «Ювіл. Зб. на честь акад. Грушевського» (т. II, сс. 374—384) розвідку «До питання про тюркменський вплив на українську народню мелодику»²⁾.

Серед статей чужоземних авторів цього збірника, що стосуються фольклору, згадаємо: д-ра К. Goetza, *Ausland im Volkslied der Serben und Kroaten* (II, сс. 99-113).

Монументальний перший том «Українських Народніх Дум» за редакцією і з великою вступною розвідкою К. Грушевської викликав протягом минулого року три ґрунтовних журнальних рецензії наших найвидатніших дослідувачів пісенности: акад. А. Л о б о д и («Життя й Революція», кн. III, сс. 195—198), М и х. М а р к о в с ь к о г о («Україна», кн. II, сс. 135—146) і найдокладнішу акад. В. П е р е т ц а («Етн. Вісн.», кн. 7, сс. 73—132)³⁾.

На підставі нових матеріалів в «Етнограф. Віснику», кн. 7, сс. 45—53 надрукована стаття його редактора акад. А. Л о б о д и, «Від частушки до пісні довгої».

З передмовою А. П р и х о д ь к а випустив у світ у видавництві «Рух» окрему брошуру В. К о с т е н ь к о під назвою «Народня пісня та музика українська» (стислий огляд) 50 + 6 сс. в 8°. Поділяється вона на такі відділи: 1) Походження та еволюція пісні. 2) Українська народня пісня: а) обрядові, б) побутові, в) історичні, г) кріпацтво, д) пісні за революційних часів. 3) Українська музика. 4) Методичні вказівки й бібліографія. 5) П'ять сторінок музичних нот. Той же автор надрукував статтю в «Критиці» (1928, кн. II, сс. 94—102) про «Характерні властивості української народньої пісні».

«Народні пісні, що виникли під час пошести чудес на Поділлі» зібрав і надрукував у «Зап. Кам. Под. Наук. Т-ва при УАН» за 1928 р. I, сс. 1—8, Ю. Ф і л ь. Цікаву статтю про «Народні голосіння» подав М. Г а й да й в «Етн. Вісн.», кн. 7, сс. 67—72.

¹⁾ М. В о з н я к в „Наук. Зб. за 1928 р.“ сс. 100—107 подав ще дві замітки під спільною назвою: „До початків нового українського письменства“: 1) „Пісня Українців козаків“ із часу повстання Косцюшки; 2) „Козацькі вірші“ з часів походу Наполеона на Москву в 1812 р.

²⁾ Відзначимо тут також статтю—О. К у р і й, Черкеські пісні, у журналі „Східний Світ“ 1928, кн. 3—4, сс. 249—259.

³⁾ „Кілька слів про мої записи дум“ подав до с. 74 праці К. Грушевської О. М а л и н к а (в „Етногр. Вісн.“ кн. 7, с. 243—244).

До сучасної пісенности належать «Нові кобзарські пісні» учня сорочинського кобзаря Кравченка Гузя, що їх подав І. Г а л ю н (в «Етн. Вісн.», кн. 7, сс. 54—59). Наведено тут п'ять таких пісень: 1) Пісня про Лютенку та Христового, 2) Приказ про дев'ятох ледачих, 3) Приказ про лопатників (прабіжників), 4) Пісня про трактор. Ю. В и н о г р а д с ь к и й в статті «Співак Антін Матющенко та його репертуар» («Етн. Вісн.», кн. 7, сс. 60—66) схарактеризував пісні записані в 1926-7 рр. у Матющенка в м. Сосниці на Чернігівщині (істор., побутові та інші)¹).

5. О б р я д о в і с т ь, п о б у т і з в и ч а ї. У своїй великій і змістовій статті про обрядознавство («Перв. Гр.», 1928, I, сс. 21—56) під назвою «Форми та елементи народньої обрядовості» проф. Є. К а г а р о в охоплює всі головніші проблеми й бібліографію питання. Стаття поділяється на три частини: 1) Елементи—а) акустичні елементи обряду, б) словесні, в) рухи тіла в народній обрядовості. 2) Складніші форми обрядовості. 3) Динаміка народньої обрядовості.

До друку ширшої своєї роботи, багатого й різноманітного змісту приступив К о с т ь К о п е р ж и н с ь к и й в останніх 3-х випусках «Первісного Громадянства», об'єднавши її загальною назвою: «З історії новорічного циклу обрядовості». Вступний розділ цієї праці—«Провідні шляхи дослідження обрядовості новорічного циклу» (1927, 1—3, сс. 45—59) подає докладний перегляд літератури. II-а стаття «Господарчі сезони у Слов'ян» (1928, 1, с. 57—94) має такі підвідділи: 1. Культура Слов'ян. 2.—а) кліматична сезонність за метеорологічними даними й межі зими за народніми уявленнями, б) ловецтво й лови на птахів, їх сезонність, зокрема зимова, в) скотарство, г) бджільництво, д) межі хліборобського сезону, е) рибальського, ж) сезон городництва й садівництва, з) роблення одягу, і) сезонність війни. 3. Новотвори господарчої сезонності. 4. Офіційні дати слов'янського нового року. III-я стаття «До системи понять часу у Слов'ян» (1928, 2—3, сс. 1—63) так поділяється: а) наукова література про основи слов'янського календаря, б) основні принципи й системи числення та їх архаїчність у зв'язку з основами первісного світогляду, в) пережитки примітивізму в системі понять часу у Слов'ян, г) слов'янські пережитки, архаїчні системи календарного числення та джерела цих систем, д) походження слов'янського календаря та його початкова функція. Простий перелік розділів виявляє значіння й інтерес цієї праці²).

Ще одну цікаву статтю надрукував К. К о п е р ж и н с ь к и й минулого року (в «Ювіл. Зб. на честь акад. М. Грушевського» II, с. 1—9) під назвою «Пережиток симпатетичної магії в косарській обрядовості на Україні».

Оригінальну й повну глибокої інтуїції розвідку (в певній частині на підставі нових матеріалів, зібраних членами Етнографічної Секції краєзнавчого гуртка при київськ. І. Н. О.³) надрукувала К. Г р у ш е в с ь к а (в тому ж «Перев. Гром.» 1927, 1—3, сс. 9—44) під назвою: «З примітивного господарства.—Кілька зауважень про засоби жіночої господарчої магії у зв'язку з найстаршими формами жіночого господарства»⁴).

Головним завданням розвідки було «класифікувати групу фактів з

¹) Статтю про „Хорове мистецтво та місце його в музичній культурі України“ надрукував Я. Юрмас в „Жит. і Рев.“ 1928 р., кн. 2, сс. 157—163. Його перу належить також і розвідка „До біографії М. Д. Леонтовича“ в 7-й кн., сс. 151—172.

²) У Львові коштом автора з'явилася минулого року велика праця Ксенофонта Сосенка „Культурно-історична постать староукраїнських свят Різдва і Шедрого вечера (сс. 350), на яку подав коротку рецензію К. Копержинський, в „Перв. Гром.“ 1928, 2—3, сс. 191—199.

³) Див. „Україна“, 1928, 6, сс. 212—3 і кн. 5, сс. 186—7.

⁴) Невеличку замітку викликану цією статтю В. Чернишова про „Оголення при чаклуванні“ надруковано у вип. 2—3 „Перв. Гром.“, 1928 р. сс. 211—213.

жіночого господарського побуту і розшукати те місце в схемі людського розвою, де вони знайшли б собі природне і повне вияснення.

У статті під назвою «З сучасних пережитків («Маршал Фош і прелогічне мислення в «Перв. Гр.», 1927, 1—3, с. 128—137) Федір Савченко» звернув увагу на головні моменти судового процесу секти «Плачущої Мадонни» в Бордо на чолі з «містичною жертвою» Марією Месмен.

Відзначимо тут три важливих статті, що також надруковані в «Перв. Гр.»: 1) Валерії Козловської, Сторінка з обсягу культів. Свячений дуб Слов'ян-поган (1928, кн. I, с. 95—104); 2) Катерини Грушевської, До нових матеріалів про первісний монотеїзм (P. Schebesta, Bei den Urwaldzwerge von Malaya, 1927, сс. 105—118) та 3) К. Птені, Про характер переслідування відьом в старій Україні («Перв. Гр.» 1928, кн. 2—3, сс. 64—80).

Кілька інтересних сторінок «До вивчення побуту лірників» присвятив цьому питанню К. Квітка (в «Перв. Гр.» 1928, кн. 2—3, сс. 115—129), та за його програмою зібрав «Матеріали до вивчення побуту лірників Чуднівського району» В. Прус (там же, сс. 130—143).

До шлюбної обрядовості маємо порівняльну студію В. Денисенка, «Шлюбний ритуал та обряди на Україні Х в.» Вовка у першій болгарській і другій французькій редакції («Перв. Гр.» 1928, 2—3, сс. 143—161) і статтю С. Цветка на підставі зібраних ним матеріалів про «Симболічні речі й обряди в болгарському весіллі» («Етн. В.», кн. 6, сс. 1—15)¹.

Про звичай і обрядовість на Волині, Холмщині й Поділлі надруковано три статті: 1) В. Кравченка, З побуту й обрядів північно-західної України» (звичай і обрядовість зв'язані з «пінною діжею», «печінням борошна» й маком, «Збірн. Вол. н. д. Музею», т. I, сс. 67—114); 2) М. Корниловича, Народний звичай на Холмщині в Польщі бити хлопців на копцях, міряючи землю («Етн. Вісн.», кн. 6, сс. 16—22), 3) Вячеслава Камінського, Парубоцькі громади на Поділлі, як звичаєво-правний інститут («Збірн. Соц. Екон. Відділу», 1928, ч. 8, вип. 2, сс. 89—106), і окремою відбиткою під назвою: Нариси звичаєвого права України, сс. 1—18. Стаття поділяється на дві частини: а) огляд літератури про «парубоцтво» взагалі та «парубоцтво» на Поділлі зокрема, б) організація парубоцьких громад на Поділлі.

Невеличку замітку про «Посвято» (попразднество) в народній практиці подав В. Білий (в 7 кн. «Етн. Вісн.», сс. 138—141)¹. «Про деякі українські великодні звичаї» знаходимо статтю підписану ініціалами Я. К. в «Безвірнику» (1928, 3, сс. 27—35).

Про «Зміни в етнограф. складі деяких міст Лівобережжя» (в Полтаві, Зінькові, Кобеляках, Червонограді, Лубнях, Миргороді за 1920—1926 рр.) подав В. Чуйков, «Зап. Полт. Наук. при В. У. А. Н. Т-ва», 1928, II, сс. 61—75.

¹) «Про один укр. весільний звичай» (обміну жінками між родиною шлюбіванців) а саме обміну спеченою з тіста фігурою прялі (15 сант.) таким самим виображенням діжки (9 сант.) надрукував замітку проф. Є. Кагаров у «Етногр. В.», 6, с. 86.

²) Цікаву популярну статтю: «Асирійці (Айсори) у Києві» (нотатки етнографічні) надрукував Ф. Бахтинський (в журн. «Східний світ», 1928, ч. 6, сс. 213—235), в якій він висвітлив походження Айсорів, історію переселення, письменство й звичаї їх. Того ж автора статтю «Епітафійна поезія київських цвинтарів» знаходимо «Жит. й Рев.», 1928, II, сс. 186—193.

Під назвою «У знахарки» О. М. Колесник (в «Побуті», 1928, ч. 2—3, сс. 18—20) подала запис того «Як привернути чоловіка коли покине, або не любить». Гр. Махулько-Горбачевич (в «Укр. Медичн. Архіві», т. II, зом. 3, сс. 117—127) надрукував статтю «Етнографія та Медицина», до якої додав «програму збирання матеріалів з медичної етнографії» з 14 пунктів.

Сергій Якимович надрукував (в «Україні» 1928, I, сс. 57—67) статтю під назвою «На місцях останніх днів Кармалюка» (подорож до с. Шляхових Каричинець та до м. Летичева).

6. **Ф о л ь к л ь о р.** На першому місці щодо сучасних українських фольклорних матеріалів стоїть збірка О. К у р и л о, Матеріали до української діалектології та фольклористики, 1928, сс. 130. Матеріали з 12 різних округ, головним чином з Правобережжя, розкладено за принципом територіальним, виходячи з тієї думки, що він передусім потрібний українській діалектології. Найбільшу частину його утворюють казки, але добре представлені також полюсіння, легенди, примови, оповідання, приказки, загадки й словнички по окремих місцевостях.

Найпомітнішим з боку зовнішнього явищем є видання філологічної катедри спільно з етнографічною комісією ВУАН збірки під загальною назвою «Казки та оповідання з Поділля в записах 1850—1860-их рр.» (вип. I—II) А. Димінського (1829—1905), Ст. Руданського, за ред. М. Л е в ч е н к а й передмовою акад. А. М. Л о б о д и, К. 1928, сс. LVІ + + 598. Книга поділяється на дві частини: вип. 1-й, за системою, як сказано в передмові, Драгоманова, має такі підвідділи: 1) оповідання про винаходи (сс. 1—11); 2—3) приміти та забобони, явища природи та знахарювання й замови (сс. 12—17); 4) оповідання за чортів та за різні прояви (сс. 18—43); 5) оповідання за мерців (сс. 44—54); 6) оповідання за людей з надприродньою силою (сс. 55—60); 7) про скарби (сс. 61—62); 8) оповідання релігійні, церковні та про духовних осіб (сс. 63—173); 9) оповідання про життя родинне та громадське (сс. 174—271); 10-11-12) оповідання про історичні особи та про історичні події, про місцевості, про биліни (сс. 272—280); вип. II-й: 13) казки фантастичні, жартобливі вигадки, дотепи, загадки та прислів'я (сс. 281—582).

Без жадної передмови й пояснень автора або видавництва Іст.-Філ. Відділ У. А. Н. передрукував велику збірку з 27 статей А к а д. К р и м с ь к о г о на 408 стор. in 8°. Назва: «Розвідки, статті та замітки». З них лише до 5 статей нема приміток, що стаття була десь опублікована раніше. Всі вони за винятком останньої з ненадрукованих—ХХІІ-ої («М. П. Драгоманов», в якій є багато автобіографічного щодо акад. Кримського, матеріалу) стосуються до фольклору: 1) народні пісні про Шевченка—і пісні про «Шевченка» (сс. 19—26); 2) до історії мандрівних оповідань про мудрих суддів з приводу української літературної обробки: «Український Соломон» Ст. Носа, (сс. 27—29); 3) легенда про смерть сплящих юнаків Ефеських (сс. 73—138); 4) калач-малач, кішміш-мішміш». Лінгвістично-етнографічна порівняльна студія (с. 139—148).

До східної народної творчості стосується й стаття П. Л о з і є в а, Ходжа Насреддін (з перського фольклору), «Східній світ», 1928, 6, сс. 237—157).

В «Ювіл. Зб. на честь акад. М. Грушевського», т. II, знаходимо дві важливі статті: а) чеський акад. Ю р і й П о л і в к а надрукував порівняльну студію на казковий сюжет про «Перевірку правдивості одержаного поденного» (сс. 19—25) і б) К о с т ь Ш т е п а зібрав легенди «До українських переказів про сотворення першої людини» (сс. 10—18). Там же з'явилася й стаття літературно-етнографічного змісту В. Д а н и л о в а під назвою «Украинские рассказы Купрыенко, 1840 года» (сс. 64—71).

В «Етногр. Зб.» кн. 6-й надруковано такі статті, що стосуються до нашого відділу: Є. К а г а р о в, Казки африканських племен (с. 23—29); В. К р а в ч е н к о, «Шопка» (Вертеп)—розгляд одного з варіантів відомої на Україні вертепної п'єси з уривками з неї та світлинами вертепу (сс. 41—54); В. П е т р о в, Нові українські легенди про походження лихих жінок (на підставі нових матеріалів, записаних С. Терещенковою та Ю. Виноградським, сс. 55—66)¹).

¹) З матеріалів цієї книжки зазначимо „Старечі прохання“ В. Щепотьєва (сс. 30—38) і „Жебрацькі рецитації“ М. Гайдая (сс. 85). У 7-й кн.—С. Терещенкової, Вірування в сонце (сс. 133—137) і С. Шевченка, Нові легенди на Зінов'

Юр. Лавриненко зібрав сатиричні народні примовки в статті під назвою «На вістрях народного дотепу» («Безвірник», 1928, 8—9, сс. 37—45).

У виданнях Історичної Секції В. У. А. Н. надруковано статтю А. Лященка, Биліни про Івана Гостинного Сина (київсько-чернігівські сказання про чудового коня) («Черниг. Збірник», сс. 235—261) і О. Рябініна-Скляревського, Задунайська Січ в народніх переказах і письменстві («Наук. Збірн. за 1928 р.», сс. 108—138).

В «Зап. Полт. Наук. при ВУАН Т-ва» Гр. Коваленко надрукував статтю про «Криниці в народній мітології» (шанування криниць, криница—діва; діва—п'ятниця; вдача п'ятниці; культ п'ятниці, в. II-й, сс. 17—39). Проф. Б. Варнеке опублікував «Міт про Медею та українські казки» в «Зап. Одеськ. Наук. при В.У.А.Н. Т-ва», ч. I, сс. 5—8¹⁾.

7. Матеріальна культура і народне мистецтво. В доповнення до інформаційної статті Є. Кагарова про «Відділ еволюції та типології культури при музеї антропології та етнографії Академії Наук С.Р.С.Р. у Ленінграді», («Перв. Гр.», 1927, 1—3, сс. 138—143), в якій було зазначено, що відділ підготовляє до відкриття виставу на тему «Вогонь в історії культури», та на підставі програми для збирання матеріалів культ.-іст. комісії УАН («Україна», 1925, кн. 4) В. Кравченко подав «матеріали про вогонь, зібрані на Правобережжі» (там же, сс. 147—181). До цієї збірки матеріалів В. Г. Кравченко коротку передмову написала К. Грушевська (с. 146).

Невеличка але змістовна стаття А. Верзилова «Найдавніший побут на чернігівській околиці» поділяється на такі частини: Людність і назва Чернигова. Хозарська зверхність. Варяги. Чернігівські могили. Похорон. Культура (будівництво, одяг, окраси). Соціальна культура (ріл, сім'я, весільний ритуал, грище, первісний комунізм).

У двох розділах О. Бежкович надрукував статтю про «Еволюцію рілничого начиння на Кубані», доповнюючи її історичною характеристикою про людність досліджуваного району та його фізично-географічні риси («Наук. Зб. Ленінгр. Т-ва», 1928, I, сс. 93—103). Окрім надрукованої в тому ж «Наук. Збірн. Лен. Тов.» (сс. 81—92) статті М. Фріде «Форма й орнамент посуду з Поділля», з'явилася в світ ще окрема брошура — Н. Геппенер, Жерденевські ганчарі Лавренюки-Пслив'яні (Київ, Краєвий с.-т. музей та тип. виставки 1928, сс. 23 з ілюстр. + 2 нумер. ст. + 3 нумер. вкл. арк. з табл.).

Окрему брошуру про «Ганчарські кахлі Чернігівщини XVIII—XIX ст.» як 4-й етюд з циклу «Чернігівське ганчарство» І. Спаської видав так само Краєвий С.-Госп. Київ. Музей (1928, 30 сс. з ілюстр. + нумер. сс. + 5 нен. вкл. арк. з іл.¹⁾). Зміст її: Літературні джерела, типи кахоль, загальний вигляд кахльових печей, матеріал і техніка, композиція малюнку окремої кахлі, трактовка, походження сюжетів, датовані та підписані кахлі.

Про розпис хат на Поділлі маємо дві брошури: 1) Л. Левитської, Селянський стінний розпис на Поділлі (Зінківський та Соловецький райони), 1928, 30 сс., вид. С.-Госп. Київ. Музею, 2) М. Щепотьєвої, Розписи хат в с. Ходоровцях на Кам'янецьчині, К., 1928, сс. 30 + 5 вкл. арк. з ілюстр., вид. Кабінету укр. мистецтва ВУАН. Зміст її:

Ївщині (сс. 142—145); С. Якимович. Приповідки І. П. Котляревського. Замовлення від „пристріту(вроку) й переляку“ надрукував Ол. Іванов у „Побуті“ 1928, 2—3, сс. 17—18.

¹⁾ В. Державин у статті під назвою „Новознайдений народній епос західного Судану“ („Східний світ“, 1928, ч. 2, сс. 270—286) популяризує видання Фробеніуса (див. також його статтю того самого змісту: „Невідома Африка“ в журн. „Життя й Революція“, 1927, 1). М. Добровольський надрукував замітку про „Народні повір'я, що відносяться до корови“ („Побут“, К. 1928, ч. I, сс. 9—12).

²⁾ Є. Кузьмін надрукував статтю загального змісту під назвою „Майстерність ганчаря на Україні“, („Жит. і Рев.“ 1928, сс. 171—177).

Загальні відомості. До історії розписів. Час коли розписують хати. Майстри Техніка. Загальна композиція розписів у хаті. Їхня архітектонічність. Зміст розписів. Спільність з паперовими прикрасами. Композиція окремих мотивів. Основні риси ходо-
ровецьких розписів. Зміна стилю.

Ольга Кривенюк збирала її до друку впорядкувала І-й вип. «Укр. нар. узорів з Київщини, Полтавщини й Катеринославщини» (IV' арк. з мал.)¹⁾.

Коротенькі конспекти доповідів, що стосуються народньої творчості подали в журналі «Східний світ» проф. Федоровський, Рештки культури татар золотої орди на Україні (1928, кн. 2, сс. 288—289) та Е. Нікольська, Народні течії у вірменській книжковій ілюстрації (с. 287).

Стаття Ів. Єрофіїва про «Новий варіант малюнку «Козака-Бандуриста» в «Юв. Зб. на честь акад. М. С. Грушевського» (сс. 44—47) обговорює також і деякі моменти історичної пісенності²⁾.

Особливо визначною й помітною появою минулого року був порайонний збірник Історичної Секції У. А. Н. «Чернигів і Північне Лівобережжя» за редакцією акад. Грушевського (X + 531 сс.). В передмові до нього справедливо зазначено: «Книга особливо багато дає до пізнання передісторичної і ранньої історичної техніки і мистецтва. Се мистецькі вироби палеолітичної доби, дещо з неоліту й енеоліту, бронзи, срібла й емалі, взагалі золотарська техніка, архітектурні пам'ятки й малювання».

На першому місці тут стоять такі з статті: акад. М. Грушевський, Техніка і умілість палеолітичної доби в нахідках Мізинського селища (сс. 17—36); П. Смолічев, «Скарб» палеолітичної доби (кремінне начиння, сховане в кістці мамута з Мізинської палеолітичної стації) (сс. 36—42); Валерія Козловська, Неолітичні та трипільські знахідки на Чернигівщині (сс. 42—61).

Певним доповненням до цього збірника і поширенням дослідів на інші території України, а також і Східної Азії з'являється річник кабінету ім. Ф. Вовка на 1927 р. під назвою «Антропологія», К., 1928 (сс. 195) за ред. А. Носова й М. Рудинського. Антропологічного характеру стаття належить А. Носову, «Українці Кубані» (сс. 31—64). Три важливих статті археологічно-етнологічного змісту подав. М. Рудинський. Федора Вовка статтю про «Вироби передмікенського типу в неолітичних становищах на Україні» (сс. 3—30) надруковано на чільному місці збірника з передмовою М. Рудинського. Марія Мушкет дала «Предісторичні розшуки в північній Київщині» (сс. 109—118), а С. Локтюшев про «Кремінну мікролітичну індустрію, зібрану по дюнах у сточищі р. Донця на Луганщині». Проф. В. Данилевича і Арк. Добровольського — статті спеціальнішого змісту. Окремий відділ утворюють статті: В. Різниченка, Зразки первісного мистецтва на межі пустель Гобі (сс. 119—134) й А. Носова, Петрогліфи з долини р. Орхон (Монголія) (сс. 135—142).

Наприкінці нашого огляду маємо ще згадати про дві важливі статті в І-му томі «Ювілейного Зб. на честь акад. М. Грушевського». Перша, якою цей збірник і починається, належить перу проф. віденського університету Освальда Менгіна. Бисвітлює вона «Етнічне значіння

¹⁾ П'яте видання „Укр. узорів“ Олени Пчілки (О. Косач) В. Камінський відзначив реценз. заміткою в „Етн. Вісн.“, кн. 6, с. 118.

²⁾ Практичного характеру „Уваги в справі систематичних дослідів над матеріальною культурою нашого села“ подав А. Онисьчук в „Побуті“, 1928, ч. 1, сс. 4—6. Початок статті того ж автора про „Розвідки над народнім побутом“ (методичні завваження) надруковано в ч. 2—3, сс. 3—10.

„Нотатку“ про „Будинок Лісфаку Сільсько-Господ. Академії“ в Києві надрукував М. Макаренко в „Жит. й Рев.“ кн. 4, сс. 155—160.

східньо-керамічних культур (Тохари й Хеттіти)»¹⁾, а серед них і української (трипільської) культури та її взаємовідносини до інших (I, сс. 3—25).

Друга стаття, що закінчує цей перший відділ збірника «палеонтології й мистецтва», переносить читача до сучасного українського народного мистецтва, яке Борис Пилипенко старанно вивчав і зафіксував на світлинах фотографії в «Нових чернігівських печерах», що їх було викопано й оздоблено орнаментикою в народньому українському стилі в перші роки революції. Окрім фотографій наприкінці статті в тексті її наведено в кольорах цікаві зразки цієї орнаментики (сс. 105—130).

Протягом минулого року сорок рецензій бібліограф. характеру з'явилися в 2-х кн. «Етн. Вісн.» та тридцять одна в 3-х кн. «Перв. Гром.». На сторінках «Первісного Громадянства» досить докладно обговорено було зміст і характер видань Етнографічної Комісії В. У. А. Н. і Всеукр. Етнограф. Т-ва у Києві.

Федір Савченко.

Язикознавство.

В році 1928 в нашій язикознавстві почувається певне оживлення, найбільше в царині лексикографії. Найперше треба зазначити закінчення III тому російсько-українського словника (в. II) У. А. Н. Нашу думку щодо методи укладання цього словника ми вже висловили в торішнім огляді і знову спинятися на цім не будемо. Доповненого видання українсько-російського словника «Б. Грінченка» під редакцією С. Єфремова і А. Ніковського на жаль вийшов тільки оден випуск (К—Н). Інститут Наукової Мови випустив багату збірку термінологічних словників, а власне Х. Полонського, Словник природничої термінології, І. Шелудька та Т. Садовського, Словник технічної термінології (загальний), І. Шелудька, Словник технічної термінології. Електротехніка, Ф. Лоханька, Словник технічної номенклатури. Мануфактурні виробництва, П. Горецького, Словник термінів педагогіки, психології та шкільного адміністрування. Всі ці словники, окрім словника П. Горецького, мають вузько спеціальний характер. Словником П. Горецького Інститут розпочинає видання, сказати б, «гуманітарних» словників. Це завдання значно важче, ніж видання номенклатурних словників. Словники соціального типу своїм змістом в значній мірі входять в загальну мову суспільства і в'яжуться з її фразеологією і багатою синонімією. Все це вимагає від Інституту найуважливішого ставлення до таких словників, щоб не вийшли вони «російськими в перекладі» на українську мову, себто щоб психологічний підклад в українській тлумаченні не був російський, бо такий би словник вимагав нового перекладу з «ніби українського» на справжню українську мову. Пояснім нашу думку прикладом. Коли ми чуємо фрази «поводься з книжкою обережно», «приймання (або навіть прийом) до І. Н. О. починається з 1-го вересня», «його ображено при виконанні службових обов'язків», то можемо сказати, що в цих фразах, хоч і всі слова українські, і граматично ці фрази збудовані бездоганно, а з усім тим вони не українські (с'est juste, mais ce n'est pas français), а в перекладі російські: «обращайся с книгой осторожно», «прием в И. Н. О. начинается с 1-го сентября», «его оскорбили при исполнении служебных обязанностей», себто «шануй книжку», «вписи до І. Н. О. починаються з 1-го вересня», «його ображено на справі уряду», або нерозрізнення синонімів, напр.: святкувати, справляти, обходити; свято і урочиста okazія; ціль

¹⁾ Die ethnische Stellung der Ostbandkeramischen Kulturen. Tocharer und Hettiter von Oswald Menghin. Professor für Urgeschichte an der Universität in Wien.